

פרקים ראשונים

ניסן תשמ"ז

אין ללוח העברי השפעה ישירה על הליכי החיים ועל "ילדי הזמן", אלא שצירוף התרחשויות ומשאלות-לב מתקשרות במסורת העם ליחס לימי השנה ערך סמלי ולהחיות מחדש זכרונות עבר הפועלים על דמיונו בהווה.

כך ייחדה המסורת היהודית את חודש ניסן כחודש הגאולה, לא רק כתופעה חד-פעמית בעבר הרחוק, אלא כסמל חי לכל העתים והזמנים – "בניסן נגאלו בני ישראל ובניסן עתידים להגאול".

אף התרחשויות מסוימות סמוך לחודש ניסן ש.ז. מעוררות משאלות-לב לסיכויים מרחיקי-לכת לטובה במצב עמנו במרכז חיינו בארץ ובארצות פיזורנו, ובפרט במדינה ששללה מתושביה חופש רוח ותנועה, נעלה את שערי היציאה לפני הקיבוץ היהודי בתוכה וגזרה עליו שיתוק לאומי-תרבותי.

בחודש ניסן מתגייסים הארגונים היהודים בארצות החופש ובעיקר בריכוזי היהודים הגדולים בארה"ב לפעולות הפגנה, שמטרתן הזדהות עם אסירי-ציון ברוסיה מצד אחד ועם מדינת ישראל הנצורה מאידך. להפגנות אלה ערך חינוכי-לאומי ליהודי ארה"ב עצמם, מצנת עמידה על המשמר לגורל העם הכלולה במשפט: ישראל ערבים זה לזה.

ניסים "חלקיים", אתחלתית של גאולה, התרחשו בשנות חיינו – תקומת מדינת ישראל ופתיחת שערי רוסיה ליציאתם של רבבות יהודים מאז תשכ"ז, וביחוד בשנות השבעים הראשונות – מאורע שלא צפינו לו קודם. עצם התעוררות הרצון הלאומי של קיבוץ יהודי גדול שניתק למעלה מיובל שנים מיהדות העולם ושהיה נתון בתהליך של טמיעה גמורה, התבוללות תרבותית-חברתית מוחלטת – אף זהו אחד הניסים ההיסטוריים הגדולים.

מאות אלפים של יהודי רוסיה עדיין מצפים לגאולה. אנו רוצים להאמין שיש ממש ברמזי המיפנה במדיניותו של השלטון הסובטי ובההפשרה המובטחת של השליט החדש ביחס לחופש אמונות ודעות, אפילו חופש מוגבל ביותר, של אזרחי המדינה. לאחר שנות גזירות, רדיפות והתעללויות בזכויות אדם, אין להשתחרר מהרהורי ספק לגבי אמינותן של הבטחות אלה, אך גם הקלות כלשהן הן בבחינת אורות מאופל.

יוסף ביגון ומלחמת העברית

שחרורו של יוסף ביגון על-ידי השלטון הסובטי לאחר שנות מאסר וגולה, הוא

אחד מן האורות שבמיפנה החדש. נוסף לצדק שנעשה לאדם מישראל שנאסר על לא עוון בכפו, מגלם יוסף ביגון באישיותו ובמעשיו נאמנות ללשון העברית כקנין תרבותי-לאומי ממדריגה ראשונה במעלות הערכים הלאומיים.

לקוראים עברים ותיקים אין מן הצורך לספר על המאבק הקשה והנועז להפוך את לשוננו הקדומה, לשון הדורות, ללשון תחיתנו, ללשון החיים. חלק הארי בתחיה הזאת לסופרים ולמחנכים בארץ ובתפוצות, שחידשו את הלשון והרחיבו את גבולותיה. הם, ועסקני התחיה הלאומית, לחמו את מלחמת השפה נגד המתבוללים למיניהם, הקנאים מימין והרדיקלים משמאל, שלעגו ל"בטלנים", שהתימרו להחיות שפה "מתה".

ידעו מחדשי הלשון וידעו מתנגדיהם שהחייאת הלשון העברית היא "מושכל ראשון" בתקומתנו הלאומית. לכן ההתנגדות העזה לה מצד ה"אידישיסטים", שדיברו בשם החיים, בשמם של ה"המונים" ובזכות ה"עכשוויות", ומלחמת ה"יבסקציה", האגף היהודי בארגון הקומוניסטי הכללי ברוסיה, נגד העברית, לימודה ושימושה. עם חיסולם של ראשי הסופרים והעסקנים היהודים בראשית שנות החמישים, שדימו ליצור תרבות אידישיסטית על טהרת הקומוניזם, הקיץ הקץ גם על תנועה זו. מעתה התגייס המנגנון העצום של השלטון הסובטי עצמו במלחמה נגד ה"סכנה" העברית וגזרה על מוריה ולומדיה גזירת מאסר, גלות ועבודת פרך.

יוסף ביגון ל"לא חרב וקשת", הוא אחד מאבירי הלשון העברית בימינו שרכשה כשכבר שימש שנים רבות כאיש מדע.

פרטים מעניינים על אישיותו של אדם מופלא זה, שריצה את עונו – "עוון" הוראת הלשון העברית במוסקבה, באו ב"הדים", ירחון הקיבוץ הארצי השומר הצעיר (שבט, תשמ"ז). יוסף מינץ, אסיר-ציון מברית המועצות בישראל, מספר על פגישה ראשונה עמו, בסוף שנות השישים, במסיבת פרידה לחברים שזכו לקבל היתר-יציאה לעליה ארצה, ואלה דבריו:

זוכה אני אדם בגובה ממוצע, שעמד בפנינת החדר המלא אנשים עד אפס מקום, נועץ בי עיניים של יהודי תלמיד-חכם, הסופג לתוכו את צליל העברית הישראלית, שהוא שומע אותה, אולי בפעם הראשונה בחייו. היה זה יוסף ביגון.

כעבור ימים מספר, פנה אלי: "אני מבקש ממך שתלמדני עברית!" בבקשה צנועה זו הרגשתי שעומד לפני אדם שאני יכול וחייב למסור לו את הדגל המוסרי שאנחנו מביאים ליהודי ברית-המועצות.

הוסיף על דבריו אנטולי (נתן) שצ'רנסקי:

כאשר העבירו אותי אחרי 16 חדשי מאסר מבית-הכלא לבית-המשפט, הכניסו אותי עד תחילת המשפט לתא מבודד. נעצתי מבטי בקירות. מול עיני היה מגן-דוד קטן,

חרוט בקיר ואותיות "ד"ש מאסיר-ציון יוסף ביגון לאחי בצרה" – הוא ניסה לעודד כל אסיר-ציון שיעמוד לפני בית-הדין, חסר-הרחמים, שיגיע לתא זה. – זה חיזק את רוחי... עידוד כזה מאפיין את יוסף. תמיד בהשראת פעולה... כשהחליט היה מבצע בלהט נפשי. הוא לא היסס ללמד אנשים עברית, אף כי ידע על צרות שזה עלול לגרום לו; החליט לכתוב מאמרים על קיפוח זכויותינו הלאומיות – וכתב. רק מדבר אחד התרחק – מסיכסוכים וויכוחים לא מועילים.

התווכחנו אם אנחנו צריכים להיאבק רק בעד זכות לעלות ארצה, או גם בעד תרבות יהודית ואולי בראש וראשונה בעד תרבות וזכויות אדם. יוסף היה מעונין במעשים, החשובים לפי תפיסתו. בשנת 1984, ביום העצמאות לישראל, הוא דיבר בתא שלו לפני האסירים, כמעט הירצה בגלוי על מדינת היהודים. (היה) בזה התנגדות ללחץ של הק.ג.ב. יוסף שימש בכל מקום דוגמא לאחרים...

בימינו נעשה ענין העברית חולין, ויש שהשימוש בה הוא בדיוטא התחתונה של טעם טוב. ודאי ש"מי רפשים" אינם מים חיים, אך מים הם, אך אין בעברית של ביבין לעורר כבוד וחיבה. לצערנו הכבוד שרוחשים "המתוקנים" שבהם ללשונם הם – כמעט שאינו מרגש אצלנו. הביגונים וחבריו, שחונכו על התרבות הרוסית-הסובייטית ללא שמץ יהדות, הם עתה "שומרי הגחלת" לא רק בדבקותם ברעיון התחיה הלאומית, בתנועת שיבת ציון, אלא גם בהמשך המסורת של לוחמי מלחמת העברית לפני דורות מספר ושעשוה ללשון חיה.

מאה שנה להולדתם של ל.א. אריאלי ודניאל פרסקי

מאה שנה להולדתו של סופר, או של אישיות, בעל זכויות היסטוריות, היא הודמנות נאותה להחיות את זכרם ולצין את תרומתם לספרות או לעמם.

המפורסמים הם תמיד "על הפרק". המדובר באישים שתרומתם בשעתם ודאית, אלא שהזמן עושה את שלו – מוחק את רשמי פעלם וגורלם הוא גורל של "סופרים נשכחים"...

שניהם, ל.א. אריאלי ודניאל פרסקי, משתייכים למרכז העברי האמריקני בזעיר-אנפין, שהיה קיים במדינה הזאת עד שתם הדור, דור של סופרים, מחנכים ועסקנים עברים ונותרו מהם רק מתי מספר, הם ומספר "צעירים" שהגיעו לזיקנה...

דניאל פרסקי – זכרו בלבד מעורר הדי "הימים הטובים ההם" כשהתקיימו אסיפות, "ישיבות", מסיבות, וועידות עבריות ובכולן הופיע בתרמילו, תרמיל עתונים וספרים. נוכחותו בלבד היתה מכניסה רוח חיים, ריגשת חדווה, שהרי ודאי ישא דבריו: "מילתא דבדיחותא", שנינה, צירוף לשוני נאה, והערות קולעות אל נושא השיחה או הדין.

דניאל פרסקי לא היה "אדם באוהל", כי אם איש החברה, הרוח החיה של

החברה. "אלף ידידים" – זה שם ספרו הראשון המכיל רשימות קצרות, שבהן סיכם את "פילוסופית החיים" שלו וחיפש את עצמותו בגילוי לב. הוא הזדהה עם "הארם הקטן", האיש שתוכו כברו, עם האלמונים, שמכלילים אותם במלת-סיום "ועוד". הוא התייחס באהדה לחולשותיו של אדם. רשימה אחת על "החולשות היפות", הוא חותם: "בתורתי שלי כתוב: איזה גיבור? המגלה חולשותיו שהן גבורותיו..."

אהבתו לעברית של ד.פ. לא ידעה גבול. הוא עשה הרבה לפירסומה והפצתה, הפצת ספרותה ועתונותה, אך ייחד לעצמו מקום בהן – מדורו הקבוע ב"הדואר": "כדבר איש אל רעהו", שבהן הפך בספרות ובחיים, הגיב על מאורעות הזמן והתגרר בענייני לשון, פולקלור החגים היהודים וההומור היהודי. אלה נאספו בחלקם בספרים: "מטעמים לחג", "לכבוד הרגל", "לשון נקיה" וחוברת – "צחוק מארץ-ישראל" ועוד. ד.פ. התכוון בסוף ימיו להוציא רשימותיו ופליטותיו על אישים. לכך לא זכה ואלה מחכים לגאולתם, והם גם מבחר דבריו.

ל.א. אריאלי לא היה מאישי הספרות הבולטים באמריקה העברית; הוא לא הבליט את עצמו. ההפך מפרסקי, היה "בודד במועדו" ובכינוסים עברים לא ניכר מקומו. אמנם שמו "הלך לפניו", כשפירסם בגיל צעיר את סיפוריו, ובעיקר את מחזהו "אללה כרים", עוד לפני מלחמת העולם הראשונה בארץ-ישראל, כשהגיע אליה מעירת מולדתו באוקריינה. המחזה נתפרסם מחדש בהוצאת "קדימה" באמריקה וקבוצת שחקנים "חובבים" אף הציגוהו. הוא המשיך ביצירתו בארצות-הברית ופירסם כאן כמה מסיפוריו הטובים, כ"בן עזאי התימני". אריאלי גילה בסיפור זה, את כוחו של הנהג, ההרגל והטבע הבלתי-משתנה של האדם, שהולך לקראת גורלו בעיניים עצומות. כשהוא מתאר את החולשות האנושיות ואת קלקולי החברה, תיאוריו עוקצניים ומרים.

ל.א. אריאלי המשיך במסורת הברנרית כשתיאר את המציאות היהודית באמריקה, מציאות חמרנית, גסה ומתנכרת לערכי רוח ותרבות. חריפות זו במשפטו על יהדות אמריקה נובעת מאכזבותיו כמורה עברי, מיחסם האדיש של הורי הילדים לחינוך העברי של בניהם.

ירושנו הספרותית של אריאלי אף היא מחכה "לגאולה". ואנו תקוה שבוא תבוא.

ח.ל.